

۹۵/۱۰/۳۲

امر به معروف و نهی از منکر از منظر فقه و حقوق

یار یگانه به نظریات مرحوم صاحب جواهر (ره)

و حضرت امام خمینی (ره)

مؤلف:

الهه نیاستمی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

: کیارستمی، الهه، ۱۳۶۶ -

: امر به معروف و نهی از منکر از منظر فقه و حقوق: با رویکردی به نظریات مرحوم صاحب جواهر(ره) و حضرت امام خمینی(ره)/ مؤلف الهه کیارستمی.

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری

: تهران: نشر تمالی، ۱۳۹۵.

: ۱۸۰ ص.

: شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۷-۶۳-۲: ۱۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی

: فنی

یادداشت

: کتابنامه: ص. ۱۶۸ - ۱۷۰.

موضوع

: امر به معروف و نهی از منکر

موضوع

: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. — دیدگاه درباره امر به معروف و نهی از منکر

موضوع

: صاحب جواهر، محمدحسن بن باقر، ۱۲۰۰ - ۱۲۶۶ق. — دیدگاه درباره امر به معروف و نهی از منکر

موضوع

: Enjoining what is good and prohibiting what is evil

: ۱۳۹۵ الف ۱۹۶/۶/۱۹۶ BP

ردیفی کنکره

: ۲۹۷/۳۷۷۵

ردیفی دیویی

: ۴۲۲۲۶۲۶

شماره کتابشناسی ملی

نشر تمالی
Taali Publishing

نام کتاب: امر به معروف و نهی از منکر از منظر فقه و حقوق

مؤلف: الهه کیارستمی

مدیر هنری: جعفر خدای

ناشر: تعالی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۷-۶۳-۲

نشانی پست الکترونیک: taalibook@yahoo.com

نشانی اینترنتی: www.taalibook.com

نشانی مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، ابتدای جمالزاده شمالی، کوچه شهید بزمه،

کوچه صالحی، پلاک ۴

تلفن: ۰۹۱۲۲۰۲۷۴۲۵

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹	پیش گفتار
۱۱	مقدمه
۱۷	بخش اول
۱۹	فصل اول: مفهوم امر به معروف و نهی از منکر
۲۱	معنای لغوی
۲۲	معنای اصطلاحی در فقه و قانون
۲۶	تاریخچه امر به معروف و نهی از منکر در عهده اسلامی
۲۹	فصل دوم: مصادیق معروف در آیات و روایات
۳۱	اقامه نماز
۳۱	رسیدگی به محرومان
۳۲	احسان و نیکوکاری
۳۲	اصلاح ذات البین
۳۳	عدالت ورزی
۳۳	ازدواج و تشکیل خانواده
۳۴	حیا و عفت
۳۴	صبر و استقامت
۳۴	احیای مراکز دینی
۳۵	وحدت و اطاعت
۳۶	معروف از دیدگاه مرحوم صاحب جواهر(ره)
۳۹	فصل سوم: مصادیق منکر
۴۱	منکرات اعتقادی
۴۱	خرافات
۴۱	تبعیض در احکام دین
۴۱	منکرات اجتماعی
۴۱	مدیریتی و تقلید کورکورانه
۴۱	شرکت در جلسات گناه
۴۲	منکرات نظامی
۴۲	غفلت از دشمن
۴۲	نافرمانی از فرماندهی

۴۲	منکرات سیاسی
۴۲	پذیرفتن طاغوت‌ها و رهبران نا اهل
۴۳	پذیرفتن عوامل بیگانه
۴۳	بخش شایعات
۴۳	بزرگ کردن دشمن
۴۳	منکر از دیدگاه علمای شیعه
۴۴	منکر در برگیرنده‌ی محرمات است
۴۷	فصل چهارم: حسیه و جایگاه آن در کتب فقهی علمای شیعه
۵۱	حدود و اختیارات محاسب
۵۱	علل فراموشی نظام حسیه
۵۳	بخش دوم:
۵۵	فصل اول: مستندات فقهی امر به معروف و نهی از منکر
۵۷	آیات قرآن کریم
۶۲	روایات ائمه‌ی معصومین (ع)
۶۲	رسول اکرم (ص)
۶۳	حضرت علی (ع)
۶۴	امام حسین (ع)
۶۵	امام محمد باقر (ع)
۶۵	امام جعفر صادق (ع)
۶۶	عقل
۶۸	اجماع
۶۹	فصل دوم: مستندات حقوقی امر به معروف و نهی از منکر
۷۱	اهمیت و جایگاه حقوقی امر به معروف و نهی از منکر
۷۱	قانون اساسی
۷۴	حقوق جزا
۷۷	امر به معروف و نهی از منکر در قوانین مجلس شورای اسلامی
۷۹	فصل سوم: ابزارهای اعمال نظارت
۸۱	ابزارهای اعمال نظارت حاکمیت بر مردم
۸۵	نظارت انتظامی دولت به وسیله‌ی نیروی انتظامی
۸۵	نظارت ارشادی مردم به وسیله‌ی نهادهای فرهنگی، آموزشی و تبلیغی
۸۷	نظارت قضایی قوه‌ی قضائیه بر مردم
۸۷	ابزارهای نظارت مردم بر مردم
۸۸	شوراها
۸۹	اتحادیه‌ها و اصناف
۹۰	نیروی مقاومت بسیج
۹۱	انجمن‌های اسلامی
۹۲	شهرداری‌ها
۹۲	نظارت عمومی مستقیم مردم بر مسئولین امور
۹۲	نظارت از طریق مطبوعات و رسانه‌های گروهی
۹۳	احزاب و تشکلهای سیاسی
۹۳	اجتماعات و راهپیمایی‌ها
۹۵	فصل چهارم: شرایط اجرای امر به معروف و نهی از منکر
۹۷	وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۹۷	وجوب عقلی یا شرعی
۹۸	وجوب عینی یا کفایی
۱۰۱	اقسام امر به معروف و نهی از منکر

۱۰۲	قصه قریت در امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۳	شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۳	اهمیت دانستن شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۴	شناختن معروف و منکر
۱۰۷	فصل پنجم: احتمال تأثیر
۱۰۹	دلایل تأثیر گذاری
۱۱۶	تحصیل مقدمات تأثیر
۱۱۷	اصرار بر ادامه‌ی منکر و ترک معروف
۱۱۸	موجب مفسده نبودن و ایمنی از ضرر داشتن اجرای این فریضه
۱۱۸	بررسی موجب ضرر نبودن
۱۲۱	فصل ششم: نقد و بررسی نظریات فقها و مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره)
۱۳۰	روایت‌های معارض
۱۳۱	راه‌های رفع تعارض
۱۳۴	پایبندی امر به معروف و نهی از منکر به گفته‌های خود
۱۳۹	بخش سوم: آداب و آداب امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۱	فصل اول: آداب امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۳	اهمیت دانستن آداب امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۴	پرهیز از تجسس
۱۴۵	پرهیز از پرده‌داری
۱۴۶	پرهیز از دشنام
۱۴۷	رفاقت
۱۴۸	صبری
۱۴۹	اکتفا به حداقل
۱۵۱	فصل دوم: مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۳	اهمیت دانستن امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۳	مرحله قلب
۱۵۴	اظهار ناراضایی از گناه
۱۵۵	امر و نهی با زبان
۱۵۵	موعظه و ارشاد
۱۵۶	امر و نهی بدون خشونت
۱۵۷	امر و نهی با تندی و خشونت
۱۵۷	جلوگیری از منکر با اعمال قدرت
۱۵۸	لزوم رعایت حریم خصوصی افراد
۱۵۸	رازداری و عدم اشاعه فحشاء
۱۵۸	اجتناب از تجسس و کنجکاری
۱۵۹	اجتناب از تحقیر و سرزنش
۱۶۱	فصل سوم: عوامل پذیرفتن امر به معروف و نهی از منکر
۱۶۳	عوامل درونی
۱۶۳	جهل
۱۶۳	تعصب
۱۶۳	تکبر
۱۶۳	لقمه‌ی حرام
۱۶۴	عوامل بیرونی
۱۶۴	تبلیغات سوء
۱۶۴	تمارض‌های تربیتی
۱۶۴	طاغوت‌ها

۱۶۴	مشکلات اقتصادی
۱۶۵	فصل چهارم: شرایط و موانع اجرا
۱۶۷	اموری که با نبود فقیه از دیگران ساقط می‌شود:
۱۶۷	امر به معروف و نهی از منکر که منجر به جرح و قتل شود:
۱۶۷	اجرای حدود
۱۶۸	جایگاه فقها در عصر غیبت
۱۶۹	فصل پنجم تکمله
۱۷۲	راهکارهای پیشنهادی برای عملی نمودن امر به معروف و نهی از منکر:
۱۷۲	طرح مباحث امر به معروف در کتب دینی
۱۷۲	تبیین جایگاه امر به معروف به وسیله‌ی گویندگان
۱۷۲	تشکیلات ستاد ویژه در دانشگاه‌ها جهت ترویج امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۲	برگزاری مسابقات دانشجویی جهت ترویج امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۳	برگزاری سیمینارهای مقاله نویسی با هدف احیای امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه‌ها
۱۷۳	شاکس ری شهدای گمنام در تمامی دانشگاه‌های کشور
۱۷۳	تبیین فرهنگ عاشقانه جهت اعتلا بخشیدن به مفاهیم امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۴	بهره‌گیری از روح قدوس در نماز
۱۷۴	استفاده از جهات کماله در فضاهای پرتردد
۱۷۴	تبیین و تشریح فرهنگ بزرگوار
۱۷۴	برقراری سفرهای زیارتی برای دانش‌آموزان امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۴	نمایش فیلم‌هایی با مضامین احیای امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۵	اولویت بهره‌گیری از استادان و معلمان مدارس و دانشگاه‌ها
۱۷۵	فرهنگ سازی برای استفاده درست از وسایل ارتباطی و اطلاع رسانی
۱۷۵	الگو قرار دادن زندگی پیامبران و ائمه (علیه السلام)
۱۷۵	تبیین و تشریح فرهنگ خودی، ملی و اسلامی
۱۷۵	احیا و تقویت روحیه و فرهنگ بسیجی
۱۷۶	احیا و تقویت راهبرد انتظار
۱۷۷	ضمائم
۱۸۰	فهرست منابع و مآخذ

پیش‌گفتار

امر به معروف و نهی از منکر، اسلام و در سایر ادیان الهی از جایگاهی بس بلند برخوردار است، زیرا اساس نبوت پیامبر انبی بر امر به معروف و نهی از منکر بنا شده است. انگیزه بعثت همه‌ی انبیاء تزکیه و تهذیب نفوس انسان‌ها بوده و این مهم در پرتو امر به معروف و نهی از منکر حاصل می‌شود. از این رو بیشتر فقهای بزرگوار شیعه از قرن چهارم هجری که فقه شیعه مدون شد، یعنی از زمان شیخ مفید (ره) و شیخ صوسی (ه) تا این زمان مسائل و احکام امر به معروف و نهی از منکر را مورد بررسی قرار داده و احکام این دو فربه را با استناد به آیات و روایات، استنباط و نظریات خود را مطرح کرده‌اند. مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) از فقهای بزرگوار معاصر، این بحث را در بخش ویژه‌ای مورد بررسی قرار داده و به نکات ریز آن نیز پرداخته‌اند که در این کتاب سعی در بررسی آن می‌باشد.

با توجه به این که افراد یک جامعه‌ی سالم، مانند اعضای بدن در جامعه‌ی اجتماعی و ایجاد حیات صحیح انسانی سهیم می‌باشند و هیچ یک از آن‌ها نمی‌توانند به‌طور برابر قوت‌ها و کاستی‌های جامعه بی‌تفاوت باشند، مسئله‌ی نظارت همگانی و امر به معروف و نهی از منکر برای جلوگیری از فساد و سوق دادن جامعه به سوی اصلاح ضرورت می‌یابد و از آنجایی که علاج هر واقعه‌ای قبل از وقوع آن می‌باشد، لذا مسئله نهادینه کردن امر به معروف و نهی از منکر اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌نماید. این حکم الهی جهت اجرای دقیق و صحیح آن، نیازمند آگاهی از شناخت شرایط، ضوابط و مراتب آن است، و این امر، جز با قانونمند نمودن مراحل اجرایی امر به معروف و نهی از منکر محقق نمی‌شود. با توجه به این که این نوع نظارت قبلاً در قلمرو دایره‌ی حسیه بوده ولیکن الآن آن تشکیلات اجرایی به شکل قبل وجود ندارد و بعضی از وظایف آن را دولت بر عهده گرفته است، لذا وظیفه داریم که حدود آن را در اجرا به صورت

مشخص بدانیم و در مواقع نیاز عکس العمل مناسب نشان دهیم. لذا این دو فریضیه‌ی الهی با اجرای کامل، ضامن اجرای سایر احکام الهی و بقای جامعه است و همچنین ضامن حقوق و آزادی‌های مشروع ملت خواهد بود. مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) از فقهای بزرگوار معاصر هستند که بسیار زیبا به مباحث امر به معروف و نهی از منکر پرداخته‌اند که در این کتاب سعی بر بیان و شرح آن‌ها می‌باشد. شاید که بتوان قطره‌ای از دریای بیکران فقه جواهری را به مشتاقان عرضه نمود.

مقدمه

جوامع بشری در معرض اصلاح می‌باشند و سازندگی و اصلاح نیز در سایه تلاش و مقاومت مستمر حاصل می‌شود و این نکته مسلم است که هیچ اجتماعی به کلی نمی‌تواند منکرات را ریشه‌کن سازد.

منکرات و نابه‌هنجاری‌ها، پدیده‌ای است که با اجتماع متولد شده و تا هنگام از هم پاشیدگی اجتماع با آن خواهد بود، اما باید ترتیب اتخاذ شود که زمینه بروز منکرات به حداقل برسد و با توجه به این که علاج هر واقعه‌ای قبل از وقوع آن انجام می‌گیرد، لذا مسئله‌ی پیشگیری از منکرات از اولویت‌هاست.

از آن جایی که امر به معروف و نهی از منکر یک امر بسیار مفید و مؤثر در پیشگیری از جرم، به خصوص در جوامع اسلامی است، بدین ترتیب قانون‌گذار در اصل هشت قانون اساسی، آن را صریحاً متذکر شده است و نظارت از راه امر به معروف و نهی از منکر را یک وظیفه‌ی همگانی دانسته و به شکل نظارت متقابل مردم به مردم و دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت معرفی نموده است. قانون‌گذار به این نکته‌ی بسیار مهم اذعان دارد که برای کنترل جامعه، تنها قانون‌گذاری کفایت نمی‌کند، زیرا قوانین هیچگاه نتوانسته‌اند در سطحی مطلوب و ایده‌آل در جلوگیری از وقوع منکرات و جرائم مثرثمر واقع شوند.

در این راستا، دین مبین اسلام، نه تنها وظیفه‌ی جلوگیری از فساد را بر عهده‌ی هیئت حاکمه قرار داده، بلکه هر شخصی که به سن رشد و بلوغ شرعی می‌رسد، به عنوان یکی از تکالیف مهم و اساسی، وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر را بر عهده دارد. با توجه به این که افراد در مسیر زندگی از یکدیگر جدا نیستند، لذا انحراف فردی از افراد جامعه، هم به خود فرد و هم به جامعه آسیب می‌زند، از این رو، امر به معروف و نهی از منکر برای جلوگیری از انحراف فردی و اجتماعی لازم و ضروری می‌باشد.

مکتب حیات‌بخش اسلام با تشریع فرضیه امر به معروف و نهی از منکر، با ظرافت و صف‌ناشدنی،

امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان یک تکلیف برای فرد فرد مسلمانان واجب دانسته تا با دقت، اوضاع و احوال اجتماع خود را تحت نظر داشته باشند و نسبت به حوادث پیرامون خود بی تفاوت نبوده و عکس العمل مناسب نشان دهند، تا از غرق شدن کشتی جامعه‌ی انسانی در مسیر پر تلاطم زندگی به وسیله‌ی نیشترهای تیز فساد و تباهی و بی‌عدالتی و در یک کلمه، منکرات جلوگیری به عمل آورند. این فریضه‌ی الهی با اجرای کامل آن، ضامن اجرای سایر احکام الهی و بقای جامعه است. این فریضه از امتیازات مکتب اسلام و ضامن حقوق و آزادی‌های مشروع است.

با نگاهی گذرا به گذشته‌ی انسان پی می‌بریم که امر به معروف و نهی از منکر از پیشینه‌ای به قدمت انسان برخوردار است. اولین انسان دعوت کننده به نیکی، حضرت آدم (ع) بود و پس از وی پیام‌آوران رحی و یروان مؤمنشان در انجام این وظیفه‌ی مهم تلاش کردند. حضور این مردان خدا در عربستان تحت رنات اجتماعی به اندازه‌ای چشمگیر است که می‌توان گفت، همه‌ی حرکات‌های اصلاحی و نگرانی‌های سازنده در جامعه‌ی بشری در پرتو امر به معروف و نهی از منکر آنان تحقق یافته است.

نتیجه کوشش‌های خستناپذیر حضرت محمد (ص) و یارانش، شکل‌گیری جامعه‌ای نیرومند در مدینه‌النبی بود که نمونه‌ای کامل از حاکمیت ارزش‌های الهی به شمار می‌آمد، اما دریغ، این اجتماع مبارک دیری نپایید و با رحلت پیامبر اکرم (ص)، مردم سفارش‌های مکرر آن بزرگوار را در خصوص نظارت همگانی فراموش کردند و به تدریج خلافت به سلطنت تبدیل گردید و مسلمانان در طوفانی از فقر، گمراهی، بی‌بختی گرفتار شدند. هر چند تعداد بازدارندگان از منکر و امرکنندگان به نیکی‌ها در روزگار انحطاط بسیار اندک بود، ولی به جرأت می‌توان گفت: اگر تلاش همین افراد محدود نبود، ما امروز با اهل بیت آشنا و در انحرافی آشکار به سر می‌بردیم. سخنان روشنگرانه‌ی اهل بیت رسول اکرم (ص)، و ائمه‌الزهرا (س)، امام علی (ع) و فرزندان بزرگوار ایشان و تلاش بی‌وقفه‌ی آن بزرگواران مسموم در این راه، که به شهادتشان انجامیده، توانست مردم را با حقایق اسلام آشنا سازد و سلسله‌ای از فقه‌های بیدار پدید آورد.

علمای آگاهی که مردم را به انجام این وظیفه‌ی الهی فرا خواندند و سعادت مردم را در اجرای صحیح آن دانستند. مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) با قلمی بسیار زیبا و دقیق به بیان این دو فریضه مهم پرداختند که جای بررسی بسیار دقیق دارد.

در مقطع کنونی، جامعه‌ی اسلامی و ارزش‌های نورانی اسلام و انقلاب اسلامی در معرض تهاجمات ضدارزشی بیگانگان به دور از فرهنگ قرار گرفته است، ایجاد زمینه طرح و بحث

بعضی از موضوعات اسلامی، از جمله مبحث امر به معروف و نهی از منکر ضروری به نظر می‌رسد و سعی بر این می‌باشد که با تلاشی هر چند ناچیز در این راه بتوان قدمی هر چند کوچک در احیای این دو فریضه مهم به عمل آورد.

در این کتاب سعی بر این می‌باشد که با بررسی فقهی و حقوقی امر به معروف و نهی از منکر و بررسی نظرات مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) مطالبی نگاشته شود، هر چند که تاکنون به قلم‌های گوناگون و در نوشتارهای مختلف پیرامون این مهم مطالبی نوشته شده است، لذا ضمن ارج نهادن به کلیه آثار که تاکنون در این رابطه منتشر شده است و با الهام از آنان، تلاش خواهد شد این دو فریضه را مورد بررسی فقهی و حقوقی قرار داده و تقدیم به شیفتگان حقیقت نمایم.

هدف نگارش کتاب این است که جهت اجرای صحیح و دقیق این دو فریضه‌ی مهم، شناخت و آگاهی از شرایط ضوابط و مراتب آن صورت پذیرفته و حدود و مرزهای این دو فریضه را شناسایی نموده و همچنین راه‌های مفید را در این زمینه به مشتاقان ارائه نمایم.

در این کتاب سعی شده با بررسی آیات قرآن کریم، روایات ائمه‌ی معصومین (ع) و همچنین دیگر ادله‌ی فقهی و همچنین قوانین حقوقی نظریات فقهای محترم، به ویژه مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) به ضرورت، ویژگی‌ها، مراحل، آداب و شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر و همچنین بیان این موضوعات اجرایی شدن صحیح امر به معروف و نهی از منکر، ضامن اجرای دیگر قوانین در جامعه می‌باشد، بی‌بازم.

همچنین در نظر دارم تبیین کنم که:

- فلسفه‌ی به وجود آمدن امر به معروف و نهی از منکر چیست؟
- آیا هدف از واجب شدن امر به معروف و نهی از منکر حفظ نظم اجتماعی است؟
- موانع تحقق و اجرای امر به معروف و نهی از منکر از نگاه مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره) چیست؟
- آیا امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک مکانیزم نظری در حکومت اسلامی کاربرد دارد؟
- آیا هدف از وجوب امر به معروف و نهی از منکر، تأمین حقوق همگانی است؟
- آیا رویکرد اجرایی به این فریضه از نگاه مرحوم صاحب جواهر (ره) و امام خمینی (ره) با دیگر واجبات تداخل پیدانمی‌کند؟

خاستگاه و ضرورت چنین بحث و سولاتی از آنجا ناشی می‌شود که امر به معروف و نهی از منکر، نشانه‌ی غیرت دینی و احساس مسئولیت، نوعی نظارت عمومی، سبب دلگرمی و تقویت روحیه افراد کم‌اراده، مایه‌ی تفکر و آگاه کردن افراد جاهل، جبران‌کننده‌ی کمبود تقوای بعضی

از افراد جامعه، نشانه‌ی علاقه‌ی انسان به سلامت جامعه محسوب شده، باعث رشد جامعه و مانع سقوط آن می‌شود به طوری که از نگاه مرحوم صاحب جواهر (ره) و حضرت امام خمینی (ره)، امر به معروف برترین عمل و آمرین به معروف و ناهیان از منکر، برترین مردم هستند. امید است که این اندک، فتح‌بایی برای بررسی و تحقیق شایسته‌تر پیرامون این موضوع مهم و حیاتی جامعه اسلامی باشد.

در پایان باعث خوشنودی و دلگرمی است که با ارائه پیشنهادات و نظرات خود به آدرس ایمیل elahekiarostami@gmail.com اینجانب را از رهنمودهای ارزنده‌تان بهره‌مند سازید.

با آرزوی توفیق روز افزون

الهه کیارستمی

تابستان ۱۳۹۵